

שבת תשובה

72 שעות על אדמת אודסה. יומן מסע

מילדיהם, אבל פעם בכמה חודשים הם צריכים להתחיל לגלגל כסף כדי לארגן חתונה לבחור או בחורה מבית היתומים שלהם, כי האבא השיכור של החתן לא בדיוק דואג לזה, וגם לא האבא השיכור של הכלה. טוב, לפחות הדרשה כבר מוכנה: "ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל..."

3 ערב שבת. הולכים לבית הכנסת ברחוב אוסיפובה 21. אני מצפה לפגוש פה כמה קשישים ואולי עוד כמה דתיים שבאו לנפוש בעיר. כמה אטרקטיבית יכולה להיות תפילת קבלת שבת בעיר שעוד לפני עליית הקומוניזם הייתה סמל לחילוניות? אתם מכירים שם של ישיבה או חצר חסידית מאודסה? נאדה (זה ברוסית, לא?). ביאליק, אחד העם, קלאוזנר, דרויאנוב, מנדלי מוכר ספרים, ז'בוטינסקי, כולם גרו בעיר הזאת וכתבו בבתי הקפה שלה, ממש רחוב וחצי מכאן, אבל בית כנסת?

אנחנו עוברים את גלאי המתכות ונכנסים פנימה. בתחילת תפילת מנחה עוד יש כמה מקומות ריקים, אבל בעלינו לשבת - סולד אווט. כמאתיים הכיסאות בבית הכנסת תפוסים, וגם עזרת הנשים מפוצצת. יהודים עם קעקועים, עם גופיות, עם פנים של שבת, עם פנים של המאפיה הרוסית, פרופסורים וגם סנדלרים, זקנים עם נערים. הם הגיעו לכאן מכל קצות העיר. אחר כך אגלה שכמה מהם ילכו כשעה חוזר ברגל הביתה.

יש תכונה באוויר. הרבה דיבורים. הרבה חיבוקים. מין מפגש מתרפק כזה של יהודים שהתראו בפעם האחרונה לפני שבוע והנה הם שוב ביחד לטעינה השבועית. הרב וולף מנצל את ההפסקה שבין מנחה לקבלת שבת לשיחות וטיפוחות על השכם לכמעט כל מי שבא לכאן. שלא לומר: לכל מי שהביא לכאן. אין אחד שהוא לא מכיר, חיתן, גירש, מל (לאו דווקא בסדר הזה). אבל כשמנדי, הבן הבכור שלו, ניגש לעמוד ומתחיל "לכו נרננה לה" נפסקים הדיבורים וכולם מצטרפים לתפילה

סליחות ראשונות בבית הכנסת באודסה

בהתלהבות. וכשאני אומר בהתלהבות זה בהתלהבות, לא רק ביחס למוזג הרוסי.

שיא התפילה הוא "לכה דודי". הוא מולבש כאן על הניגון החב"ד' הסוחף "בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם". כל הקהל פורץ בשירה אדירה ובמחאות כפיים לפי הקצב. "התנערי מעפר קומי, לבשי בגדי תפארתך עמי". אין כאן אחד שלא מקיים בגופו, בסיפור חייו, את מילות השיר הזה. הרי כולם התנערו מעפר בשנים האחרונות. הם ניצחו את הנאצים וניצחו את הקומוניזם. וגם בית הכנסת הזה ניצח. במשך שבעים שנה הוא שימש מחסן, אבל קם לחיים והפך למרכז רוחני שבו חוזרים ולובשים היהודים המקועקעים את בגדי התפארת שלהם. טוב נו, אני חושב לעצמי, זה קבלת שבת. אפשר לנסוע צד אחד במכונית, בטח מחר בשחרית יבוא רק קומץ הדתיים באמת. אבל אודסה שוב מפתיעה אותי בחום שלה. המקום יותר מלא מאתמול. סולד אווט פלוס. אנשים עומדים במעברים ומחזיקים בידיהם סידורים כבדים ברוסית.

אחרי צהריים, במנחה, שוב חוזר על עצמו הסיפור. הגחלת לוחשת. נכון, לא כמו בקבלת שבת או בשחרית, אבל קהל מכובד מאוד של עשרות רבות שבאו אפילו שעה לפני התפילה לשיעור בפרקי אבות. ואו באחת בלילה, שוב בית הכנסת מלא. אין מקום להכניס בבושקה. סליחות ראשונות. ולפני הסליחות סרטון וידאו של הרבי מלובביץ', והתוועדות חסידית, ודרשת התעוררות של הרב. ואחרי הסליחות דקות ארוכות של ריקוד במעגל גדול עם השיר "דחמנא דעני לעניי - ענינא, רחמנא דעני לתבירי ליבא - ענינא" (הרחמן העונה לעניים - עננו, הרחמן העונה לשבורי הלב - עננו). הלו, זה אודסה כאן או כנס צמאה ב"ט כסלו?

4 ובחזרה לשחרית של שבת: בקריאת התורה בפרשת כי תבוא עומד לידי חוזר בתשובה, מבוגר בגילו אבל כנראה די טרי בקילומטרז' היהודי שלו. בחור מאוד רציני, שלא מפספס אף מילה בקריאה בתורה. ואז, כשמגיעה פרשת הקללות, איפה שבדרך כלל קוראים מהר בלי להתעמק יותר מדי בפסוקים המפחידים, היהודי שלידי מכוון כוונות. ולא זו בלבד, אלא אף עונה אמן. לא על ברכות התורה, אלא על הקריאה עצמה: אחרי כל פסוק בפרשת הקללות, כשמתואר בפרשה איך העם ענה אמן, גם הוא ענה בקול ובכוונה "אמן".

"ארוו האישי אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה', מעשה ידי חרש, ושם בסתר, וענו כל העם ואמרו אמן". וכאן הבחור אומר בכוונה: "אמן!". הלאה: "ארוו מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן". "אמן!". "ארוו מסיג גבול רעהו, ואמר כל העם אמן". ושוב הצדיק האוקראיני מצטרף לעומדים על הר גריזים והר עיבל ועונה: "אמן!". וכן הלאה, עד הקללה האחרונה: "ארוו אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן". כאן הוא נתן "אמן!" אחרון בכוונה יתרה.

ברגע הראשון גיחכתי לעצמי על המנהג שהמציא לעצמו אותו חוזר בתשובה, אבל מאמן לאמן זה הפך ליותר מרגש. התחלתי לדמיין את היהודי המיוחד הזה עולה לארץ, ומגיע לבית המקדש (אחרי שרואים את תחיית המתים שם באודסה, הרבה יותר קל לדמיין את ימות המשיח), ומביא ביכורים, ובקטע של התורה מוסיף עוד ועוד משלו על הטקסט של הפרשה: "ארמי אובד אבי, וירד אוקראינה, וירעו אותנו הקומוניסטיים ויענו אותנו, ונשכח לגמרי את ה' אלוהינו, וישמע ה' את קולנו אפילו שבכלל כבר לא צעקנו אליו, וירא את לחצנו, השקיפה ממעון קודשך וברך את עמך ישראל". ואז חותם בריקוד חסידי: "דחמנא דעני לתבירי ליבא - ענינא".

1 חם באודסה. מאוד חם. אני יודע שצירוף המילים "חם" ו"אודסה" לא יושב טוב באוזן, זה נשמע קצת כמו "שגל בטבריה", אבל זאת הייתה המציאות השבוע. חשתי אותה על בשרי. ושיהיה ברור: כשחם באודסה זה הרבה יותר חם מאשר בטבריה. לא בגלל הטמפרטורה או הלחות, אלא בגלל שבטבריה יש מזגנים, באודסה פחות.

בסוף השבוע הזה יעברו בה אלפים בעיר בדרכם לאומן, אנחנו הקדמנו את הרכבת האווירית והגענו לנתב"ג השומם ביום האחרון של החופש הגדול. המראנו כדי לסקר את פתיחת שנת הלימודים בבית היתומים שם. כבר הרבה שנים אמרו לנו שאנחנו חייבים לראות מקרוב את הפעילות בבתי היתומים של אודסה, גם של הרב וולף מחב"ד וגם של הרב בקשט מארגון תקווה, אבל איכשהו תמיד דחינו את הנסיעה הזאת. הרי עצם אזכור השם "בית יתומים" כבר צובט לך את הלב, אפילו כשאתה יושב בבית בארץ, אז למי יש כוחות נפשיים לראות מקרוב?

וכשמגיעים לשם, בסופו של דבר, מבינים שבמציאות זה אפילו יותר מדכא. כי כשאתה חושב "בית יתומים" אתה מדמיין ילדים שאיבדו אבא או אמא. אתה לא שואל את עצמך איך בדיוק הם איבדו את אבא או את אמא. כשאתה פוגש את הילדים ושומע קצת את הסיפורים, אתה מבין שהם בבית יתומים כי אבא רצה את אמא. כלומר, זה לא שכולם שם כאלה, ברוך השם. יש גם ילדים שאמם חיה וקיימת עד מאה ועשרים, אבל לא בדיוק מוצאים אותה. היא נראתה לאחרונה בחדר הלידה, לפני שבע שנים, ומאז נעלמו עקבותיה.

אחרי כמה דקות אתה קצת מתרגל, או מדחיק את הסיפורים הקשים, ומתמלא בשמחה. אולי שמחה זו מילה מוגזמת, אבל אתה בהחלט חש הקלה למראה התנאים שבהם חיים כעת אותם ילדים שנולדו לתוך מציאות כה קשה. אתה רואה כמה משקיעים כאן בכל ילד וילדה, בחומר וברוח ובאהבה ובאכפתיות. ואתה רואה גם את הילדים עצמם, את ההתנהלות שלהם, את החיים שלהם שם, וזה כבר ממש משמח. טוב להם. עכשיו טוב להם.

ואז אתה שוב נשאר בלי מילים, כי המדריכות מלמדות אותם את ניגוני חב"ד לראש השנה המתקרב. והם שרים כולם ביחד בעיניים עצומות: "אבינו מלכנו, אין לנו מלך אלא אתה!".

2 יש יהודים שבערב ראש השנה או בעשרת ימי תשובה חוזרים ללמוד ביישיבה. מתנתקים מכל חיי המעשה וחוזרים לספסל בית המדרש מבוקר עד ערב. אני זוכר את הסיפורים על השר יעקב נאמן ז"ל שעשה כך בימי הסליחות, ועל עוד כמה דמויות מוכרות יותר או פחות. זה דבר מדהים. אבל מכיוון שראיתי בני עלייה והם מועטים אפשר להציע רעיון קל יותר ליישום: חפשו שליח חב"ד מוצלח (בטוח יש אחד כזה סמוך למקום מגוריכם) והיצמדו אליו לכמה ימים. אפילו לכמה שעות. תעשו מילואים.

קודם כול תוכלו לעזור לו במלאכת הקודש, יש עליו הרבה לחץ עבודה בימים האלה של השנה והוא ישמח בכל סיוע. אבל מעבר לזה, זו סגולה בדוקה להרהורי תשובה. אתה עומד מהצד ורואה מה אדם אחד עושה, איך הוא עושה, באיזה גיל הוא עושה, למען מי, מה מניע אותו - ומהר מאוד מגיע חשבון הנפש: איפה אני בסיפור? כמה זמן אני מקדיש כדי לעשות טוב לעם ישראל? כמה אכפת לי? האם אני מרגיש בכלל אחריות? האם אני מבין שלעשות טוב ליהודי זה להניח לו תפילין? האם ההתבוללות מטרידה אותי? בן אדם, מה לך נרדם. עמוד כגבר ותבין שגם אתה שליח.

אני כותב בלשון זכר, אבל הדברים נכונים, אולי אפילו ביתר שאת, לגבי השלוחות. הן הלוא מנהלות בית חב"ד ובמקביל מנהלות גם בית. רק שלושה ימים הייתי באודסה: שישי, שבת, ראשון. ועד עכשיו אני מנסה להסדיר את הנשימה מהמרוץ אחרי הרב אברהם וולף (בנו של דובר חב"ד המיתולוגי, ר' ברק'ה וולף ז"ל) ואשתו חיה. כשבאתי לשם חשבתי שיש להם פרויקט אחד, בית יתומים. הרי רק על זה סיפר לנו אחיו, זלמן וולף, ניסים ונפלאות כל הטיסה מישראל לאודסה. וזה באמת מדהים, לקחת עשרות ילדים מהרחוב ולדאוג לכל מחסורם. זו עבודה לחיים שלמים. 24/7/120.

ואז התברר קודם כול, שיש בית יתומים ויש גם בית יתומות. שני מוסדות שונים בשני בניינים שונים. ויש גם בית ספר של חב"ד עם מאות ילדים יהודים מכל אודסה. וגם אוניברסיטה יהודית שהם פתחו, סטארט אפ אנטי התבוללות. הרי נגיד שילד קיבל חינוך יהודי עד כיתה י"ב, ומה אז? מה קורה בקמפוס? טוב, אז נקים אוניברסיטה. וצריך גם לפתוח ישיבה לאלה שברוך השם רוצים ללמוד תורה. וגם כולל. ובית אבות, כי יש בעיר יהודים שכבר הגיעו לגיל הזה. אי אפשר להזניח אותם. ואם כבר מדברים על קשישים אז צריך גם להקים ארגון לניצולי שואה, וקמחא דפסחא, וקמחא דסוכותא, ומסעדה יהודית שתיתן ארוחות שבת כשרות לתיירים ישראלים שמגיעים לעיר, ועל הדרך גם מערכת כשרות ענפה. ואפרופו ישראלים, אז צריך גם לעשות משהו בשביל הסטודנטים שבאו מישראל ללמוד כאן רפואה. אי אפשר לתת להם לשכוח פה את יהדותם. ומה עם רוב הצעירים, שעולים לארץ? מי דואג להם כשהם בצה"ל או בשירות לאומי או בלימודים? גם זה תחום שלא מוזנח כאן.

ואתה מסתכל על מי שמנצח על כל העשייה הזאת של צוות שלוחי חב"ד באודסה, ומגלה זוג די צעיר, בשלהי שנות הארבעים של חייהם, עם שמונה ילדים משלהם (ארבעה מהם נאלצו לעזוב את הבית כבר בגיל 12 למדינות אחרות. הרי אין ישיבת חב"ד לצעירים בגיל שלהם באודסה). הם עדיין לא חיתנו אף אחד

טוב נו, אני חושב לעצמי, זה קבלת שבת. אפשר לנסוע צד אחד במכונית, בטח מחר בשחרית יבואו רק קומץ הדתיים באמת